

DISKUSE

Kdo má právo používat psychodiagnostických metod?

P. ŘÍČAN

Psychologický ústav ČSAV, Praha

Otázka oprávnění k práci s psychodiagnostickými metodami se u nás v současné době klade velmi naléhavě. Vedení psychologické společnosti jako reprezentant celé psychologické obce prozatím prosazuje stanovisko na první pohled jednoznačné a jednoduché: Psychodiagnostické metody jsou psychologické metody a k jejich používání jsou tedy oprávněni pouze řádně kvalifikovaní psychologové. Problém se vidí v tom, jak co neúčinněji toto stanovisko prosadit administrativní cestou, jak pokud možno dosáhnout legislativní úpravy, která by postavila mimo zákon každého, kdo by psychodiagnostických metod použil nemaje k tomu úředního oprávnění i každého, kdo by k takovému použití jakkoli napomáhal.

V ušlechtilé snaze zabezpečit veřejnost před poškozením plynoucím z nekvalifikovaného používání psychodiagnostických metod i ve snaze zajistit spravedlivé stavovské nároky psychologů se někdy myslí daleko více na konkrétní praktická opatření než na jejich obecnější zdůvodnění. Ti, kteří si napsali na štít heslo „Psychologické metody psychologům!“, snadno ztrácejí smysl pro zásadní úvahu, jež začíná pochybnostmi o věcech zdánlivě samozřejmých.

Především je problémem, *co je psychodiagnostická metoda*. Jak definovat metody, které by měly být předmětem oné administrativní ochrany? V psychologické diagnostice se používá množství různorodých metod, které je těžké jednotně charakterizovat. V čem je jejich specifikum jako metod patřících výhradně do rukou psychologa? Vezměme jako příklad Kraepelinův sčítací test. Vyšetřovaná osoba provádí po určitou dobu jednoduché sčítání, zjistí se výkon a procento chyb a tyto veličiny slouží jako znaky použitelné k diagnóze aktuálních stavů nebo trvalých osobních vlastností. Jiná psychodiagnostická metoda spočívá ve zjišťování, kolik cizích slov z daného

seznamu vyšetřovaný zná. V jakém smyslu je to metoda výlučně psychologická? A chceme si dělat monopol na Wechslerův subtest bezprostřední paměti pro čísla nebo na test složený z obyčejných úsudkově početních příkladů? Nebo na metodu psychiatra Rorschacha a psychiatra Szondiho? Na dotazník zjišťující neuroticismus a extraverci? — Máme jistě všichni zájem, aby se tyto metody dostaly co nejméně do povědomí laické veřejnosti, protože čím budou známější, tím méně budou spolehlivé pro naše účely. Proto co nejvíce omezujeme okruh jejich uživatelů. Avšak v charakteru těchto metod jako takových není nic, co by zakládalo naše výlučné právo na jejich používání. Ani skutečnost, že jsou opatřeny normami, z nich nedělá nic, co by nebylo snadno pochopitelné mimo okruh „jednooborových“. Psychologická odbornost se projeví teprve tehdy, dovedeme-li mezi těmito metodami volit vhodněji a jejich výsledky interpretovat v celé konstelaci zkoumané osobnosti citlivěji a hlouběji než speciálně necvičený psychiatr nebo jiný odborník. Naše síla není v monopolu na psychodiagnostické metody nýbrž v tom, zda a jak s nimi dovedeme zacházet, tedy v psychodiagnostickém umění.

Druhý problém je, *kdo je řádně kvalifikovaným psychologem* a tedy kompetentní pracovat s psychologickými metodami. Tento problém vystane jasně teprve tehdy, kdy zapochybujeme o tom, co se nám zdá nej-samozřejmější: Proč by měli psychologických metod používat pouze psychologové? Psychologie je disciplína, která má ve společenské praxi zvláštní postavení. Na rozdíl od oborů jako je psychiatrie, pedagogika a personalistika nemá psychologie (jak často upozorňoval prof. Doležal) samostatnou aplikační základnu. Je všude doma a všude hostem. V mnohém je její po-

stavení analogické postavení jiných základních oborů, například biochemie. Kdo je oprávněn používat biochemických metod?

Domněnka, že by psychologové měli rozhodovat o tom, kdo je a kdo není způsobilý používat psychologických metod, nemá věcné opodstatnění. Jakých metod má používat a co má dělat psychiatr nebo pedagog, o tom musí rozhodovat autority psychiatrické a pedagogické. Považuji za stavovskou jednostrannost, že nežádáme o důkladný rozbor kompetenčních problémů tyto autority, nýbrž chceme sami předepisovat odborníkům různých aplikovaných oborů, co smějí a co ne. Předsudky v tomto směru jsou pochopitelné. Psychologové dlouhá léta byli a do jisté míry dosud jsou v područí odborníků, kteří jim autoritativně určují meze kompetence v tom či onom oboru. Stavovské cítění vyvolává snahu oplácet nebo přinejmenším ohradit si hájemství, kam by nikdo jiný nesměl. Na těchto pozicích však nemůžeme dlouho setrvat bez nebezpečí komičnosti.

Naznačené stanovisko se bude zdát některým kolegům nepraktické, pokud v něm dokonce nebudou vidět projev nedostatečné stavovské identifikace. Je také zřejmé, že jsme nic nevyřešili, spíše jsme problémy rozmnožili. Nešlo nám však o okamžité praktické řešení. Pokusili jsme se o jistý obecnější nadhled, o zásadní a nezaujaté zamyšlení nad kompetencí v psychodiagnostice. Jsme přesvědčeni, že podstatné a trvalé řešení není v hájení a dobývání stavovských pozic.

Skutečné řešení uvedených problémů záleží podle našeho názoru na dvou faktorech:

1. *Zkvalitnění používaných metod:* Dokud pracujeme s metodami, které nejsou řádně připraveny (zejména

standardizovány), jsou naše interpretační možnosti značně omezeny. Metoda s nevyhovující standardizací je zpravidla eo ipso hrubá a primitivní. Specifická psychologická kvalifikace se při jejím používání málo uplatní. Tomu málo, co poskytne nedostatečně připravená metoda, porozumí pak často bez obtíží i odborník příbuzného oboru, aniž by potřeboval pomoc psychologa. Jsou-li navíc naše metody jazykově nekvalitní (například používaný překlad MMPI) a na nedůstojné úrovni pokud jde o tisk nebo výrobu, nelze se divit, že nebudí respekt.

2. *Zvýšená kvalifikace psychologů v psychodiagnostice:* Většina psychologů zná zatím jen částečně teoretické základy metod, se kterými pracuje. Příčiny jsou jednak v nedostatečné znalosti základní vědecké dokumentace k těmto metodám (často chybí překlady a zahraniční literatury je nedostatek), jednak v tom, že matematicko-statistické základy psychodiagnostiky jsou chápány jen jako výzbroj speciality – konstruktéra testů, nikoli jako *conditio sine qua non* zasvěcené rutinní psychodiagnostiky, skutečné profesionální úrovně.

Až budou psychologická pracoviště vybavena řádnou dokumentací k používaným diagnostickým metodám, až budeme používat při hodnocení svých výsledků daleko subtilnějších postupů než dosud, až naše posudky budou prozrazovat, že s psychodiagnostickými metodami skutečně kompetentně pracujeme a dovedeme z nich vyčíst více než nepsychologové, až budeme ve své většině schopni imponovat svou odborností jak na klinice, tak i v průmyslu – pak stavovská stránka problému sama sebou ustoupí do pozadí, pokud nezmizí docela.